VERISIMILIA.

CAPUT I.

Ciceronis Orationes, quas summa cum voluptate legere soleo, multorum et magnorum virorum curis et lucubrationibus aliquanto nunc minus corruptas in manibus nostris esse, quam Aldi temporibus circumferrentur, non est qui negare sustineat. Multa in novissima editione, quam Orellii morte interruptam continuarunt Baiterus et Halmius recte emendata sunt; pluraque recte cognitis et bene digestis novis subsidiis ab iis collatis, corrigi poterunt; at alia etiam multa supersunt emendanda, ubi contra scriptoris usum sermonisque rationem peccatum est et peccatur, membranis omnibus amice conspirantibus.

Utriusque errorum generis exempla non pauca deprehendisse mihi videor; nonnulla nunc expromere in animo est; quae si non prorsus displicuisse harum rerum iudicibus idoneis cognovero, huic tirocinio propediem plura addam.

Initium faciam ab duobus locis in Orat. pro S. Roscio Amerino, qui adhuc interpretes et editores luserunt, sed qui lenissima medicina ex codicum scriptūra emendari posse videntur. Alter est c. 5. § 11. ubi Cicero haec verba ad M. Fannium, qui quaestioni praeerat, facit:

» Te quoque magnopere, M. Fanni, quaeso ut qualem te iam antea Populo Romano praebuisti, cum huic eidem quaestioni iudex praeesses, talem te et nobis et reipublicae hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc iudicium vides; quae sit omnium mortalium exspectatio,

quae cupiditas, ut acria et severa iudicia fiant, intelligis. Longo intervallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea caedes indignissimae maximaeque factae sunt; omnes hanc quaestionem te praetore manifestis maleficiis quotidianoque sanguine dimissius sperant futuram," —

Quo loco monstrum ali sub vocabulo *dimissius* editores, ni fallor, omnes agnoverunt. Quid mutare voluerint vide sis apud Halmium. Unius Madvigii, quem honoris causa nomino, quique mihi in his rebus primo fere loco est, sententiam proferam; ex eo quod ille divinavit, colligatur quid ceteri peccaverint. Coniecit vir eximius in editione tertia Orationum Selectarum: »Omnes hanc quaestionem te praetore *e* manifestis maleficiis quotidianoque sanguine *dimissui* sperant futuram."

Mitto quod huius dativi *dimissui* apud Ciceronem nec vola est nec vestigium; sed illud quaero, quid significare possit et debeat. Etenim sententia postulat ut Orellii verbis utar: »Omnes hanc quaestionem te praetore manifestis maleficiis quotidianoque sanguini finem et modum tandem sperant facturam." Madvigius interpretatur illud *dimissui* ita ut sit *liberationi*, igitur active. At age nunc converte te ad analoga huius dativi in *ui* exempla et in alia omnia te devenire senties, non solum apud Ciceronem (cuius in scriptis admodum rarus huius formae usus est) sed apud quoslibet auctores Latinos. Exemplo esto Caesar de B. C. II. 15: »Suam virtutem *irrisui fore* doluerunt." — Favorinus apud Gellium N. A. III. 1. »Quorum avaritia animam tenuit et corrupit, quique sese quaerundae undique pecuniae dediderunt eos plerosque tali genere vitae occupatos videmus, ut sicut alia in his omnia prae pecunia ita labor quoque virilis exercendique corporis studium *relictui* sit." — Sallustius Bell. Iug. c. 46: »Neque Metellus idcirco minus sed pariter ac si hostes adessent munito agmine incedere, late explorare omnia, illa deditionis *signa ostentui credere* et insidiis locum temptari." — Tacitus (ut ex multis apud eum exemplis unum adscribam) in vita Agricolae c. 39:" »Inerat conscientia *derisui fuisse* nuper falsum ex Germania triumphum", et ut tandem ad Ciceronem revertamur, in Orat. p. Flacco 27. § 65: »Quid porro in Graeco sermone tam tritum atque celebratum est, quam si

quis *despicatui ducitur* ut Mysorum ultimus esse dicatur." — Haec omnia indicant dativum in *ui* fere sic cum verbo *esse* coniungi ut passive de subiecto intelligantur (Madvig. praef. ed. III[ae] Oratt. Select.). At loco nostro a Madvigio mutato active de subiecto intelligendum hoc est, deficiente obiecto plane necessario, quo indicetur, quinam liberentur vel dimittantur. Quod in codicibus est: *dimissius*, *dimissm*, *demissm* similia, natum est ex *demfine* vel *demfin* coniunctim scriptum. Legendum autem est: »Omnes hanc quaestionem te praetore manifestis maleficiis, quotidianoque sanguini *demum finem* sperant *facturam*." Huiusmodi dictionem apud Ciceronem saepius inveniri apparebit ex Oratt. in Verr. II. II. 48 § 118. »Nos modum aliquem et *finem orationi nostrae criminibusque faciamus*;" II. III. 7. § 14: »Difficile est enim *finem facere pretio*, si *libidini non feceris*; II. IV. 40. § 87. »Neque tamen *finis huic iniuriae crudelitatique fiebat*."

Alterius loci in Rosciana ratio si fieri potest etiam facilior est. Legitur enim c. 37. § 107: »At qui venit ei (Chrysogono) in mentem praedia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis cum aliquid huiuscemodi auditis, iudices, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse municipem aut vicinum; ii plerumque indicant, per hos plerique produntur. Hic nihil est quod † *suspicionem hoc* putetis. Non enim ego ita disputabo, verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse; — ipsos certo scio non negare ad haec bona Chrysogonum accessisse impulsu suo."

Vitium non latet in voc. *suspicionem*, ut multis visum est. Neque opus est eorum coniecturis qui voluerunt *suspicioni esse locum putetis*, vel *suspicione niti hoc putetis*, ut Halmius, quod, ut ait, ad litterarum ductus proxime accedit, vel *suspicioni esse opus putetis*, ut Baiterus quod § 114. legitur: »inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret" vel *suspicione occupetis* ut Madvigius; multo facilius et certius Ciceronis manus restitui potest. Etenim in codicibus *habet* scribitur *h̄t*, *habemus*, *h̄emus*, *habuisset h̄uisset*, *habere h̄re*, quod siglum non intellectum ab eo qui locum describebat, mutatum est in *hoc*. Itaque Cicero scripsit: Hic nihil est quod suspicionem *habere* putetis," ut scripsit

pro Cluentio 62. § 174: »Tamen ea res propter multorum eiusmodi casum minime *firmam veneni suspicionem haberet*.' et ibid. § 175: »Mortis ratio, iudices, eiusmodi est ut aut *nihil habeat suspicionis*, aut *si quid habet* id intra parietes in domestico scelere versetur."

In Ciceronis oratione pro P. Quinctio 17. § 54, quo in loco orator exponit quam multa Naevio facienda fuissent antequam honeste possessionem bonorum Quinctii a praetore postulare posset, vitiose nunc editur: »Postulone a praetore ut eius bona mihi possidere liceat, an cum Romae domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum exspectare, deinde si latitare ac diutius ludificari videatur, amicos convenire, quaerere quis procurator sit, domum denuntiare. Dici vix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam *necessariam* devenire."

Varie locum tentando medicinam afferre conati sunt critici. — Pluygersio placuit *necessario;* ni fallor rem acu non tetigit. Nam si necessario ad eam rationem deveniebat Naevius, quid quaeso erat quod Cicero hoc ei obiiceret? Quid enim minus alicui vitio verti pôtest, quam fecisse id, quod necessarium esset?

De eo quod Halmius proposuit: *necessarium sit*, ne verbum quidem dicendum esse arbitror nisi quod non sit necessarium. Etenim quid magis a Ciceronis usu abhorrere potest quam eiusmodi sententia: »Dici vix potest quam multa sint quae respondeatis *ante fieri oportere*, quam ad rationem extremam *necessarium sit devenire?* At levis mutatio est. Non oppugno, dummodo πειθανάγκη insit. Illud commendat quidem emendatiunculam: proxime accedit ad litterarum ductus, sed eam non probat. Legendum vero h. l. est:" Dici vix potest quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam *inimicissimamque* devenire." — Quo vocabulo Cicero utitur de eadem re 21. § 66: »ne quid atrocius in P. Quinctium absentem sine causa conetur (Naevius),

sin autem *inimicissime* et infestissime contendere perseveret" cett. et 15. § 48: »Ilicone ad praetorem ire convenit? continuone verum fuit postulare ut ex edicto bona possidere liceret? ad haec *extrema et inimicissima iura* tam cupide decurrebas," eodem etiam hoc loco usus est.

Requiritur obiectum verbo *dicendi* initio c. 2. orationis pro Quinctio ubi haec nunc leguntur: »*Non eo dico*, C. Aquilli, quo mihi veniat in dubium tua fides et constantia aut quo non his, quos tibi advocasti viris lectissimis civitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat." Etenim *non eo dico* esset: »non eo verba facio pro P. Quinctio", sed *non eo id dico* (id quod ex coniectura facillimo negotio reponendum esse censeo) est: »non eo *dico ea quae praecedunt*: »Quod si tu iudex nullo praesidio fuisse videbere contra vim et gratiam solitudini atque inopiae, quo mihi in dubium veniat tua fides et constantia," eodem modo ut scriptum est in oratione pro S. Roscio Amerino: 18. § 51: »Neque ego *haec eo* profero, quo conferenda sint cum hisce de quibus nunc quaerimus." Quae quum ita sint facile obtinebo orationem pro Coelio c. 9. § 21. vitium contraxisse. — Legitur enim eo loco: »*Neque id ego dico* ut invidiosum sit in eos, quibus gloriosum etiam hoc esse debet" pro: »*Neque id ego eo dico* ut invidiosum sit" cett., quam emendatiunculam nunc video a Schuetzio mihi esse praereptam.

Frequentes si animum attendas sunt errores ex dittographia orti. Exemplum praebet Oratio in Pisonem c. 27. § 65: »Fac huius odii tanti ac tam universi periculum, si audes. Instant post hominum memoriam apparatissimi magnificentissimique ludi, quales non modo nunquam fuerunt, sed ne quo modo fieri quidem posthac possint, possum ullo pacto suspicari. Da te populo, *committe* ludis. Sibilum metuis? Ubi sunt vestrae scholae? Ne acclametur times? Ne id quidem est curare philosophi. Manus tibi ne afferantur? Dolor enim est malum ut tu disputas; existimatio *dedecus*, infamia, turpitudo verba atque ineptiae." Ubi altero *de* voc. *dedecus* eiecto tu scribe: »existimatio, decus, infamia, turpitudo", ut existimatio infamiae, decus turpitudini opponatur. Totum locum idcirco adscripsi ut eodem negotio egre-

giam Ernesti emendationem in memoriam revocarem, quae, nescio cur, ab editoribus, sine causa, contemta esse videatur. Correxit enim: da te populo, *committe te* ludis. Licet res certa sit, nemo adhuc quod sciam recte monenti obtemperavit. Iuvat hic etiam alio apud Ciceronem loco syllabam fugitivam ex fuga retrahere, in libro de Officiis I. c. 11. § 37: »Popilius imperator tenebat provinciam, in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Popilio videretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Popilium scripsit, ut si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obliget militiae sacramento: quia, *priore amisso*, iure cum hostibus pugnare non poterat."

At sacramentum militare neque ab imperatore, si quid video, neque a milite *amittitur* — qui enim hoc fieri potest? — sed remittitur ab imperatore i. e. miles ab eo solvitur sacramento illo, quo se obligavit. Ex vocabulo *priore* ultima syllaba repetita scribendum est: »Cato ad Popilium scripsit, ut si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obliget sacramento, quia, *priore remisso*, iure cum hostibus pugnare non poterat."

Sed ad Quinctianam redeo. Ridiculum et absurdum glossema est in c. 11. § 37. quod a nullo adhuc deprehensum esse satis mirari non possum. Causa enim in tres partes divisa, initium facit orator demonstrando, quod primo loco posuerat, non fuisse causam cur Naevius postularet possessionem bonorum Quinctii; nam P. Quinctium neque ex societatis ratione neque privatim quidquam Sex. Naevio debuisse. Demonstraturus igitur nihil deberi Naevio narrat quid ab initio in societate factum sit (societatem autem inierat cum C. Quinctio): »Annum et eo diutius *post mortem C. Quinctii* fuit in Gallia tecum Quinctius. Doce te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. Heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit" cett. Quis igitur est ille Quinctius quocum Naevius annum et eo diutius in Gallia fuit? Caius, ni fallor, quocum societatem iniit, quocum

aliquamdiu in Gallia fuit, non opinor, *post eius mortem.*" Etenim sedulus interpolator non de Caio sermonem esse, sed de P. Quinctio eius herede putabat. Qui error infelici additamento, quod nunc quidem, ut spero, relegabitur, ansam dedit. Fuisse autem Naevium cum Caio Quinctio in Gallia efficitur ex iis quae leguntur c. 4. § 14: »Moritur in Gallia Quinctius cum adesset Naevius et moritur repentino." In flagranti igitur, ut dicitur, deprehendimus interpolatorem et si adhuc argumentis in hac re opus est, (quamquam non credo quemquam inveniri qui semel admonitus vitium non perspiciat) legat mihi haec verba ex c. 12. § 41. ubi paucis repetit orator, quae supra exposuit: »Debuit tibi C. Quinctius; numquam petisti; mortuus est ille. Res ad heredem venit. Cum eum quotidie videres, post biennium denique appellas.".

Ipse se prodit interpolator in eadem oratione c. 3. § 12. loco, quo additamentum invexit: »Quinctius fecit ut dixi societatem earum rerum, quae in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla et rustica sane bene culta et fructuosa. Tollitur ab atriis Liciniis atque a praeconum consessu *in Galliam* Naevius et trans Alpes usque transfertur." Videsne verba *in Galliam* Ciceroni non deberi?

Inscite itidem interpolatum est initium c. 37. orationis pro Sex. Roscio Amerino, ab eo qui alios non intelligere arbitraretur, quid praepositio *ad* significet nominibus urbium apposita. Ponuntur autem *ad urbem esse*, *ad urbem venire* similia, alio sensu quam *in urbem venire*, *in urbe esse*, eodem discrimine, quo dicitur *ab urbe discedere* et *ex urbe exire*. — *Ad urbem*, id quod nos diceremus *ante urbem*, erant v. c. in coniuratione Catilinae Q. Marcius Rex et Q. Metellius Creticus, imperatores impediti ne triumpharent, calumnia paucorum (Sall. Bell. Catil. 30.) et Cato a Cicerone inducitur in Catone Mai. 4 § 10. haec dicens: »Adolescentulus miles profectus sum *ad Capuam* i. e. in castra quae circa Capuam erant. Sic apud Caesarem Bell. Gall. VII. 59. »Caesar *a Gergovia* discessit" non indicat eum ex illa urbe discessisse, sed eum fuisse circa eam urbem, quippe quam obsessisset. »Hanc praepositionum vim non perspiciens interpolator ad Ciceronis l. l. *Ad Volaterras* mors Sex. Roscii quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nuntia-

tur," adscripsit: *in castra L. Sullae*, quae verba quantocius reiicienda sunt, ut simile glossema apud Livium VII. 16: »Ab altero consule (Cn. Manlio, cui provincia obvenerat ut cum Faliscis bellum gereret, quod non reddidissent eos, qui Falerios perfugerant, repetentibus Fetialibus Romanis) nihil memorabile gestum; nisi quod legem novo exemplo *ad Sutrium in castris* tributim de vicesima eorum, qui manumitterentur tulit."

Multa leguntur in oratione pro Sex. Roscio Amerino, quae ex rhetorum potius scholis Caesarum temporibus, quam ex Ciceronis optimi artificis officina profecta esse videantur, quod neminem fugit qui, ut uno exemplo utar, vel leviter inspexerit c. 26. de parricidarum supplicio; nam omnia hic expromere longius foret, nec opus est ea indicare, quae unicuique in promptu sunt. Plurimae inveniuntur comparationes, multaque de L. Sulla leguntur, quae vel temporum causa dicta sunt, vel oratoris aetati sunt condonanda, quibusque Tullius postea abstinuit. — In ipso enim Cicerone factum est quod de alia re dicit pro Caelio: »ut ea quae ratione antea non perspexerat, satietate abiecisse, vel experiendo contempsisse videatur."

Ex eo genere est quod scripsisse mihi videtur in oratione pro Sex. Roscio 8. § 22. ubi dicit Sexti Roscii patris nomen in proscriptorum tabulas relatum, bonaque eius quae sexagies erant, Chrysogono empta duobus millibus nummum, imprudente L. Sulla, haec subiungens: »Neque enim mirum cum eodem tempore et ea quae praeterita *sunt et* ea quae videntur instare praeparet, cum et pacis constituendae rationem et belli gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet — si aliquid non animadvertat" cett. quo loco *praeparet* vehementiore zeugmate, quod dicunt, referri *ad ea quae praeterita sunt*, perspexerunt editores; quomodo vero vulnus sanandum esset non viderunt. Etenim quid sententia postulet, recte vidit Ravius, quem multa docte et eleganter in »Variis Lectionibus" adnotasse, omnes agnoscimus, inserens *curet* post voc. *tempore*, mihi tamen non probans sic Ciceronis manum esse restitutam. Verbum excidisse apparet; sedes huius verbi ni fallor fuit post

sunt ante *et*; neque a vero aberrare mihi videor rescribens: Neque enim mirum cum eodem tempore et ea quae praeterita *sunt sanet et* ea quae videntur instare praeparet, cum et pacis constituendae rationem et belli gerendi potestatem solus habeat — si aliquid non animadvertat" cett. Hic si mihi aliquis exsistit, *qui praeterita sanari* non posse contendat, eum exemplis certe non obruam; nullum enim ad manum est; sed ea »quae videntur instare praeparare" eiusdem monetae est, et aeque bene, vel si malis, aeque vitiose dicitur. A Cicerone autem scriptum esse Sullam *praeterita sanare* ut significaret: Syllam mederi vulneribus quae reipublicae bello civili essent inflicta, nullus dubito. Quomodo autem Sulla praeterita sanare et quae videbantur instare praeparare posset indicatur iis, quae statim sequuntur: »Cum et pacis constituendae rationem et belli gerendi potestatem solus habeat."

Quae loco de quo diximus copiose exponit de Sulla multis et magnis negotiis districto, ita ut omnibus rebus ipse vacare non possit, immo multa aliis relinquere et committere debeat, (haec autem ita narrat ut potenti viro parcat neque in eum pessimorum facinorum illius nomine perpetratorum culpam transferat) ea repetit c. 45. § 130. his verbis: »Quae omnia si quemadmodum solent liberti nequam et improbi facere in patronum suum voluerit conferre (Chrysogonus) nihil egerit. Nemo est enim, qui nesciat propter magnitudinem rerum multa multos *partim* imprudente Sulla commisisse:" — quo loco pro *partim*, quod certe huius loci non est, rescribendum esse arbitror: *praesertim*. » Non enim agitur h. l. nisi de iis, quae »indigna et intolerabilia" videbantur; quae etiam *partim* L. Syllae adscribere et adspergere abhorret ab ea prudentia, qua semper de Sylla in hac oratione Cicero loquitur. In codicibus inter utriusque vocabuli scripturam si quod, certe perparvum discrimen intercedere neminem fugit.

Itidem in codicibus nihil quidquam interest utrum scribatur *bona* an *hominum;* certe tam parvo discrimine depinguntur ut ab eo qui aliud agit facile confundi immo ne distingui quidem possint. Utrum vero eodem redeat quid in editionibus scriba-

tur non est difficile diiudicare. Legitur v. c. in Oratione pro Q. Roscio Comoedo 14. § 44: »Quid exspectas quam mox ego Luscium et Manlium dicam ordine esse senatores, aetate grandes natu, natura sanctos et religiosos, copiis rei familiaris locupletes et pecuniosos? Non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactae aetatis severissime fructum, quem meruerunt, retribuam. Magis mea adolescentia indiget illorum *bona* existimatione, quam illorum severissima senectus desiderat laudem meam." Audacter rescribe: »Magis mea adolescentia indiget illorum *hominum* existimatione, quam illorum severissima senectus desiderat laudem meam."

Non dissimili errore aliud in eadem oratione natum est vitium, siglo quodam male intellecto. — Cicero enim expositurus, quid intersit inter iudicium et arbitrium c. 4. § 10. scribit: »Ad iudicium hoc modo venimus ut totam litem aut obtineamus aut amittamus; ad arbitrium hoc animo adimus ut neque nihil, neque tantum quantum postulavimus consequamur. Eius rei ipsa verba formulae testimonio sunt. Quid est in iudicio? Directum, asperum, simplex. SI PARET HS. IƆƆƆ DARI [OPORTERE]. Hic nisi planum facit HS. IƆƆƆ ad libellam deberi causam perdit. Quid est in arbitrio? Mite, moderatum. QUANTUM AEQUIUS ET MELIUS SIT DARI. Ille *tamen* (l. *autem*) confitetur plus se petere, quam debeatur, *sed* satis superque habere dicit quod sibi ab arbitro tribuatur." Quae in ultima sententia sit oppositio non video. Nam Cicero dicit Fannium plus petere quam debeatur; venit enim ad arbitrium. Sic recte illud quod voluit, si quid video orator potuit demonstrare; non autem hoc modo: »confitetur Fannius plus se petere quam debeatur; *sed* satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur." Pro *sed*, vel ut in codicibus vulgo est: *set*, reponendum est *scilicet* quod in libris manuscriptis saepe sic scribitur: *sct*, *slt*, (vide Io. Nicolai Tractatus de Siglis Veterum p. 75.) nonnunquam etiam *s.* — Nostri igitur arbitrii et iudicii est, non scribarum dormitantium et titubantium, diiudicare quid scribendum sit. *Scilicet* autem saepe initio sententiae legi apparebit ex Cic. Or. p. Sylla 24. § 67. Philip. X. 8. § 17. in Verr. II. I. 54. § 142. 58. § 153. II. II. 58. § 142. ad Fam. X. 26. § 2.

In eodem verbo peccatum est in contrariam partem apud Ciceronem ad Fam. VII. 23. § 3: »Quod tibi destinaras τραπεζοφόρον, si te delectat habebis; sin autem sententiam mutásti ego habebo *scilicet*. Ista quidem summa nae ego multo licentius emerim diversorium Tarracinae ne semper hospiti molestus sim." Sententia loci, nisi omnia me fallunt, haec est: Si te non delectat illud τραπεζοφόρον, ego emam, at minore pretio, quam tu. Ista summa, i. e. quam tu licitus es non emam, nam possum emere tanta pecunia diversorium Tarracinae, quod libentius faciam ne semper hospiti molestus sim. Non scripsit igitur Tullius »ego habebo *scilicet*," quod quid hoc loco significare possit alii videant, verum: »Quod tibi destinaras τραπεζοφόρον, si te delectat habebis; sin autem sententiam mutasti ego habebo. *Sed* ista quidem summa nae ego multo libentius emerim diversorium" cett.

In nobilissimo et notissimo loco de mandatu apud Ciceronem pro S. Roscio Amerino c. 38. § 112. sic editur: »Quid recipis mandatum si aut neglecturus aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers ac meis commodis officio simulato officis et obstas? Recede de medio, per alium transigam. Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod *minime* grave videtur iis, qui minime ipsi leves sunt."

Zumptius suspicatus est *maxime grave* legendum esse, quod Klotzius recepit, aliis v. c. Halmio, Freudenbergio vulgatam defendentibus. Quod Zumptio placuit, id iam Dobraeus proposuit in Advers. II. p. 375. — At *maxime grave* vereor, ut defendi possit pro *gravissimum*; praeterea, id quod a Freudenbergio observatum est, lusum inter *grave* et *leve* maximam partem perit illa coniectura, »quod iam grave non proprio sed translato intellectu pro *magnum*, *non contemnendum* esset accipiendum." Id vero quod Halmius excogitavit, loci sententiam hanc esse: »onus officii non grave videbitur iis, qui ipsi graves et constantes sunt" melius opinor tacuisset. — Roscius mandatum recipiens et fidem fallens iure opinor levis dicitur; eo ipso quod levis erat, putabat se onus illud sustinere posse; nam onus illud iis solum grave videtur, qui minime ipsi leves sunt. Quod si mihi dederis, nec est quod repugnes, etiam dabis in voc. *minime* esse peccatum. Repo-

nendum autem est: »Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse, quod *nimirum* grave videbitur iis, qui minime ipsi leves sunt."

Infeliciter cessit Halmio emendatio eius loci in Orat. p. S. Roscio ubi Cicero disputat de Roscii servis in quaestionem postulatis, sed recusatis. »Servos ipsos" dicit orator, »quod ad me attinet neque arguo neque purgo; quod a vobis oppugnari video, ne in quaestionem dentur, suspiciosum est: quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est sciant aliquid, quod si dixerint perniciosum vobis futurum sit. »In dominos quaerere iniquum est." At non quaeritur. Sex. enim Roscius reus est. Neque enim cum de hoc quaeritur [in dominos quaeritur]; vos enim dominos esse dicitis. »Cum Chrysogono sunt. Ita credo," cett.

Varias multorum coniecturas exhibet Orelliana ed. altera. Halmius de suo invexit et Ciceroni obtrusit verba; *in dominos quaeritur*, quae codices omnes omittunt. — Mihi quidem locus hoc modo constituendus videtur: »In dominos quaeri de servis iniquum est." At non quaeritur; Sex. enim Roscius reus est. Cum Chrysogono sunt. Ita credo" cett. eiectis iis, quae in editionibus interponuntur et quae ego supra interposui. Etenim in fictis illis altercationibus Cicero solet brevissimis uti sententiis ab utraque parte, ut est v. c., ut unum exemplum laudem in Oratione pro Murena in celeberrimo loco c. 30. § 62. de Stoicorum praeceptis. Hic contra interpositis verbis: »Neque enim cum de hoc quaeritur, vos enim dominos esse dicitis" tota loci vis perit, praesertim quum haec vocabula plane idem contineant quae superiora: »At non quaeritur. Sex. enim Roscius reus est." Novae porro et inauditae elegantiae est ista particulae *enim* repetitio in eodem responso: »Sex. *enim* Roscius reus est; neque *enim* cum de hoc quaeritur, vos *enim* dominos esse dicitis." Praeterea gravissimum vitium suppositis verbis inest contra constantem Ciceronis scribendi dicendique usum. Legitur enim saepe: *quaestionem habere de servis, de servis quaeri, ex servis quaeri, quaestio est de servis, quaeritur ex servis de aliqua re, quaestio habetur de servis mortis paternae, in dominum, in reum, in filii caput*; vide exempli causa: Cic. p. Sex Rosc.

Am. 28. § 77. 78. 41. § 119. 42. § 123. p. Milone 22. § 59. pro Deiot. 1. § 3. pro Cluent. 63. § 176. 64. § 181, 65. § 182. 183. et alibi; sed *quaeri de aliquo* eo sensu ut significet: *qnaestionem habere de servis in aliquem*, nusquam quod sciam apud Ciceronem legitur. Neque est quod miremur hanc dictionem non inveniri; nam quaestio non est de persona sed de facto, ut Cicero ipse ait pro Milone 21. § 57. »*facti in eculeo quaestio est;*" *de re* igitur quaeritur. Omisso igitur inutili et futili additamento legamus apud Ciceronem illud quod supra scripsi.

Lenissima medicina auxilium ferendum est iis, quae leguntur p. S. Roscio 53. § 153: »Cavete per deos immortales, iudices, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quae facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum *comparatum est* publico consilio factum videretur," ubi requiritur *comparatum esset*, quia non ex sua persona rationem addit Cicero, sed quid Senatui visum fuerit refert. Ponuntur igitur haec in oratione, ut aiunt, obliqua et necessario in coniunctivo.

Non deterreor verbis C. A. Schmidtii scribentis ad Ciceronis orationem pro Q. Roscio Comoedo, se, »codicibus quoad id quidem fieri potest, delectari magis quam coniecturis," quin auxilium feram depravato loco in Oratione laud. l. 18. § 56, ubi Fannius petit a Roscio dimidiam partem eius pecuniae, quam hic a Flavio acceperat; respondetur, eam partem non deberi videri quoniam Roscius sibi, non ex societate petierit et Fannio integram actionèm reliquerit, ut is quoque, si ita videretur alteram partem dimidiam, sibi debitam, posset petere. Fannius autem a Roscio petebat, ut quod ille a Flavio abstulisset, secum partiretur; commune enim factum esse societatis, quod Roscius sibi exegisset. Inter ea quae de hac re a Cicerone disputantur haec leguntur § 56: »Quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flavio ut eam tu non peteres; sic cum exegit suam partem et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet, *nisi forte tu perverso modo, quod huius est ab alio extorquere non potes huic eripere potes.*" Haec, si quid intelligo non Da-

vus, sed ne Oedipus quidem expediet, sicuti nunc editur. At si perspexeris quid Orator velit, (neque hoc admodum difficile est intellectu) cum explicatione eodem fere negotio emendationem habebis. Nempe dicit Cicero perverso more a Fannio id agi ut quum quod suum esset a Flavio non posset extorquere, id conaretur Roscio eripere. — Rescribe igitur: »Tecum partiri non debet, nisi forte tu perverso modo *si quod tuum est ab alio extorquere non potes, id huic eripere potes.*" De re ne verbum quidem addendum videtur; dictionis exemplum unum et alterum ex infinita copia, quae apud Ciceronem invenitur, commode potest subiungi. Legitur v. c. in Verr. II. II. 18. § 45. Neque enim permissum est ut impune nobis liceat, *quod* alteri eripuimus, *id* alteri tradere, 44. § 109: »*Quod* illi iudices multo in leviore causa statuerunt aequitatem secuti, vos *id* statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? et 61. § 150. Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis videro: nunc, *quod* mihi abs te datur, *id* accipio." In Graeco sermone idem dicendi usus est.

Vitium contraxisse videntur quae leguntur in Orat. p. Q. Roscio 5. § 14: »Pecunia petita est certa; *cum tertia parte* sponsio facta est." Sponsionem facimus *cum eo*, quem contra ad iudicem venimus, non opinor *cum pecunia*. Correctionem, petas ex c. 4. § 10. huius orationis: »Pecunia tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iudicem; *in qua* legitimae partis sponsio facta est" nostroque loco legas: »Pecunia petita est certa: *in tertia parte* sponsio facta est."

Quam relegavimus praepositionem *cum* ex Rosciana, eam introducendam esse censemus in Divin. in Caecilium c. 15. § 50. ubi Cicero disputat de adiutoribus quos secum Caecilius esset in iudicium adducturus, si accusatio ad eum esset delata. »Quartum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicunque vos delationem dedissetis. *Ex* quibus alienissimis hominibus ita paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus." Quomodo Caecilius veniat *ex* illis hominibus alienissimis, ipse videat; non absurdum mihi videtur ipso, Tullio auctore, reponere, » *Cum* quibus alienissimis hominibus ita

paratus venis" cett., quemadmodum de eadem re initio huius capitis 15 legitur: »Esto, ipse nihil est, nihil potest; at *venit paratus cum subscriptoribus* exercitatis et disertis." »Ex quibus verbis ineptum et si verborum significationem attendas subobscoenum additamentum *nihil potest* (qua de re castus interpolator ne cogitavit quidem) eiicias. Etenim *nihil est*, quid sit, non opus est ut iis explicetur qui praecedentem sententiam inspexerint, ubi legimus: »Sin mecum in hac prolusione *nihil fueris*, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?" Age nunc finge tibi aliquem respondentem his verbis: »*Esto. ipse nihil est*; *nihil potest*," et gloriare vetustissimis tuis membranis fide dignissimis! In § 49. eadem ratione est: »Iam hoc considerate cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit et Caecilius tum denique *se aliquid futurum* putet si Alienus minus vehemens fuerit." cett.

Prava interpunctione pessumdata est oratoris manus pro Q. Roscio 15. § 46. »Relictum est ut Cluvium falsum dixisse Luscio et Manlio contendat: quod si facit, qua impudentia est, *eumne* testem improbabit, quem iudicem comprobarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem et religionem iudicis testes compararit? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet *cum* testem producam, reprehendere audebit?" quae omnia affirmantis sunt, nequaquam interrogantis. Posuit enim Orator conditionem, *quod si facit*;" qua conditione accepta qui locus interrogationi esse potest? Importunum *ne* post *eum* ex dittographia litterae *m* ortum est. In ultima sententiae parte obtemperatum oportuit Lambino certa emendatione corrigenti: »Quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet, *eum cum* testem producam, reprehendere audebit."

Miserum in modum depravata est § 14. c. 4. Divinationis in Caecilium: »Omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt, praeter *duas civitates*, quarum *duarum* si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae cum his civitatibus C. Verri communicata sunt."

Quid enim absurdius cogitari potest quam illud, quod nunc omnes edunt et concoquunt: »Omnium civitatum legationes adsunt, sed duae civitates non adsunt." Scilicet bonus interpolator non capiens genitivum post *praeter* positum, inseruit *duas civitates*, quod praeterquam quod absurdum est, etiam ingratissimum auribus accidit. Fuit autem antea et erit ut spero etiam postea hoc in editionibus: »Omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt *praeter duarum, quarum* si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur" cett.

Genitivum post *praeter* a praepositione non regi intellexit interpolator: quomodo genitivus explicandus esset nesciebat: ventum igitur est ad solemne remedium: neque indocti solum in istiusmodi locis haerebant. Sic v. c. Sallustii verba in Bell. Catil. 36: »Senatus Catilinam et Manlium hostes iudicat; ceterae multitudini diem statuit ante quam sine fraude liceret ab armis discedere, *praeter* rerum capitalium *condemnatis*," grammaticorum pravis interpretationibus locum dederunt. Priscianus enim annotavit l. XVII. 21. 161. p. 85. Kr. »Diversi quoque casus, vel casus pro casibus figurate tam a nostris quam a Graecis saepissime ponuntur ut Sallustius in Catilinario: *praeter rerum capitalium condemnatis* pro *condemnatos*, et Cledonius Grammaticus ap. Putsch. p. 1935. *Praeter* vero lecta est et ablativo iuncta ut Sallustius; *praeter rerum capitalium condemnatis.* Maxime miror ex iis locis ubi praepositiones ut *praeter* apud auctores Latinos adverbialiter usurpantur, hunc Livii locum sedulorum correctorum manus evasisse, salvumque ad nos pervenisse, in l. III. c. 15: »Exsules, servique *ad quatuor millia hominum et quingenti* duce Ap. Herdonio Sabino, nocte Capitolium atque arcem occupaverunt."

Vitio laborat ut mihi videtur initium huius Divinationis cuius § 3. haec habet: »Cum quaestor in Sicilia fuissem iudices, itaque ex ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam *diuturnamque* memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est" cett.

Qui enim fieri potuit ut Cicero decedens relinqueret *diuturnam* memoriam nominis sui? Futuro certe opus est, quod habebis si reposueris: »itaque ex ea provincia decessissem ut

Siculis omnibus iucundam *duraturamque* memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem" cett.

Nomen proprium interpolatum est in eadem oratione c. 2. § 5: »Quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec quae videtur esse accusatio mea non potius accusatio, quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam *Siciliam* totam." Quae omnia cum in universum dicuntur, demonstrant *Siciliam* a nescio quo explicandi gratia additum esse.

Orationi pro Caelio prodesse poterunt quae leguntur in Divinat. in Caec. 6. § 22. »Nam te actore quem eorum adfuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, sed ut *per alium aliquem* te ipsum ulciscantur, laborare." In Caeliana, eo loco quem volebam, Cicero disputat de L. Lucceii testimonio, cuius servi ut hospitem suum interficerent subornati dicebantur a M. Caelio; deinde sic pergit: c. 22. § 55. Sed cur diutius vos, iudices, teneo? Ipsius iurati religionem auctoritatemque percipite atque omnia diligenter testimonii verba cognoscite. RECITA L. LUCCEII TESTIMONIUM. Quid exspectatis amplius? An *aliquam vocem* putatis ipsam pro se causam et veritatem posse mittere? Haec est innocentiae defensio, haec ipsius causae oratio, haec una vox veritatis." Si quid video ea quae disputantur ab oratore post testimonium recitatum L. Lucceii, ad testimonium illud pertinent; nec quidquam magis absurdum et ineptum cogitari potest quam illa rogatio, utrum causa et veritas vocem aliquam mittere possint. Hoc agendum est oratori ut iudices et auditores quam faveat L. Lucceii sanctissimi hominis gravissimique testis testimonium M. Caelio perspiciant. Idcirco dixit testimonio recitato: »An *aliam aliquam* putatis ipsam pro se causam et veritatem posse mittere? Haec est innocentiae defensio, haec ipsius causae oratio, haec una vox veritatis."

Scripsi Lugduni Batavorum
mense Quinctili MDCCCLIX. S. H. RINKES.